

Shaxsning rivojlanishiga ta'sir ko'rsatuvchi faktorlarning tasnifi

Gavhar Sharipova Abduqayumovna

Shahrisabz shahar 26-DMTT tarbiyachi

Bolalarning ijtimoiy moslashuvi

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada shaxsning rivojlanishiga ta'sir ko'rsatuvchi omillar tasniflanadi va ular tahlil qilinadi. Shaxsning rivojlanishiga ijtimoiy, biologik, psixologik hamda madaniy omillar qanday ta'sir ko'rsatishi haqida fikr yuritiladi. Ushbu omillarning o'zaro ta'siri va ularning shaxsning individual rivojlanishidagi o'rni muhokama qilinadi.

***Kalit so'zlar:** Shaxs rivojlanishi, ijtimoiy omillar, biologik omillar, psixologik omillar, madaniy omillar, individual rivojlanish.*

KIRISH

Shaxsning rivojlanishi ko'p omilli jarayon bo'lib, u biologik, ijtimoiy, psixologik va madaniy ta'sirlarga bog'liq. Har bir insonning shaxs sifatida shakllanishi turli omillarning uyg'unlashuvi orqali amalga oshadi. Ushbu omillarni aniqlash va tahlil qilish shaxsni to'g'ri rivojlantirish uchun muhimdir.

Shaxsning rivojlanishi masalasida turli nuqtai nazarlar mavjud bo'lib, ularda omillarni birinchi o'ringa qo'yish bilan bog'liq farqlar mavjud. Tadqiqotchilar bu omillarni turlicha tasniflaydilar, shunga ko'ra ularni bir necha asosiy guruhlariga ajratish mumkin.

ASOSIY QISM

1. Biologik omillar

Biologik omillar shaxsning rivojlanishida muhim o'rin tutadi. Bu omillarga irsiylik, genetik xususiyatlar, organizmning jismoniy rivojlanishi, salomatlik holati kabi jihatlar kiradi. Har bir shaxsning irsiy omillari uning jismoniy va aqliy

qobiliyatlariga ta'sir ko'rsatadi. Masalan, irsiy kasalliklar yoki jismoniy qobiliyatlarning o'zgarishi shaxsning umumiy rivojlanishiga ta'sir qilishi mumkin.

Taqoslash: Biologik omillar psixologik omillarga qaraganda ancha qat'iydir. Irsiylik o'zgartirib bo'lmaydigan faktor hisoblanadi, lekin psixologik ta'sirlar odamning rivojlanishida o'zgaruvchan va tashqi muhitga bog'liqdir.

2. Ijtimoiy omillar

Ijtimoiy omillar shaxsning rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. Oila, maktab, tengdoshlar va ijtimoiy muhit bolalarning shakllanishiga ta'sir qiladi. Oila – bolalarning dastlabki ijtimoiylashuv manbai hisoblanadi, bunda bola axloq, qadriyatlar va madaniy xulq-atvorni o'rganadi. Shuningdek, maktab va tengdoshlar ham shaxsiy rivojlanishga katta ta'sir o'tkazadi.

Taqoslash: Ijtimoiy omillar biologik omillarga qaraganda ko'proq o'zgaruvchan va boshqarilishi mumkin. Agar biologik omillar ko'p jihatdan o'zgarishsiz bo'lsa, ijtimoiy muhitni o'zgartirish orqali shaxsning rivojlanishiga sezilarli ta'sir qilish mumkin.

3. Psixologik omillar

Shaxsning psixologik rivojlanishi uning ichki dunyosiga va hissiyotlariga bog'liq. Shaxsning o'zini anglash, ruhiy holati, qiziqishlari, irodasi, o'z-o'ziga ishonchi kabi omillar uning umumiy rivojlanishida katta o'rin egallaydi. Shaxsning rivojlanishida stress, motivatsiya, o'z-o'zini baholash darajasi muhim ahamiyatga ega. Bu omillar insonning tashqi muhitga bo'lgan munosabatini belgilaydi.

Taqoslash: Psixologik omillar ijtimoiy omillarga qaraganda shaxsning ichki holatiga ko'proq bog'liq bo'lib, ularning ta'siri tashqi omillarga qaraganda individualroqdir. Ijtimoiy muhit shaxsga tashqi ta'sir ko'rsatsa, psixologik omillar uning ichki kechinmalariga asoslanadi.

4. Madaniy omillar

Madaniy omillar shaxsning qaysi muhitda, qanday qadriyatlar asosida tarbiya topganiga bog'liq. Har bir jamiyatning o'ziga xos madaniy xususiyatlari bo'lib, bu

shaxs rivojlanishida katta ahamiyat kasb etadi. Milliy an'ana, urf-odatlar, madaniy qadriyatlar, din va til shaxsning dunyoqarashini shakllantiradi.

Taqoslash: Madaniy omillar ijtimoiy omillarga qaraganda chuqurroq ta'sir qiladi, chunki ular jamiyatning umumiy qadriyatlariga asoslangan. Madaniyat shaxsni rivojlantirishda uzoq muddatli va barqaror ta'sirga ega bo'lsa, ijtimoiy omillar ko'proq o'zgaruvchan va individualdir.

Shaxsning rivojlanishiga ta'sir ko'rsatuvchi omillar haqida qo'shimcha ma'lumotlar quyidagi jihatlarni qamrab olishi mumkin:

1. Atrof-muhit va irsiyatning o'zaro ta'siri

Shaxs rivojlanishiga ta'sir ko'rsatuvchi omillar orasida **genetika** va **atrof-muhit** muhim rol o'ynaydi. Irsiy omillar shaxsning tabiiy qobiliyatlarini belgilaydi, lekin bu qobiliyatlarning rivojlanishi ko'pincha atrof-muhit sharoitlariga bog'liq bo'ladi. Masalan, bolaning intellektual qobiliyati irsiy asosda shakllansa ham, uning rivojlanishi va qanchalik ochilishi ta'lim va tarbiya bilan bog'liq. Atrof-muhitning ijobiy ta'siri orqali irsiy qobiliyatlar ko'proq rivojlanadi.

Taqoslash: Irsiyat biologik qat'iyat bilan bog'liq bo'lsa, atrof-muhit o'zgaruvchan va boshqarilishi mumkin. Atrof-muhitning ta'siri tezroq o'zgarishi mumkin, masalan, yaxshi ta'lim olish yoki qulay ijtimoiy sharoitlar orqali.

2. Ta'lim va tarbiya omillari

Ta'lim va tarbiya shaxsning rivojlanishida asosiy omillar sifatida qaraladi. Maktab, oila, tengdoshlar va jamiyatning roli shaxsning aqliy va ijtimoiy qobiliyatlarini rivojlantirishga bevosita ta'sir qiladi. Maktabdagi o'qituvchilarning yondashuvlari, darsdagi faollik va bolalar bilan aloqalari shaxsning kelgusidagi rivojlanishini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega.

Taqoslash: Ta'lim aniq va rejalashtirilgan jarayon bo'lsa, tarbiya ko'pincha hayotning turli sohalarida, masalan, oila yoki ijtimoiy muhitda tabiiy ravishda yuz beradi. Ta'limning maqsadli, nazorat qilinadigan tabiati uni tarbiyadan ajratib turadi, lekin ular bir-birini to'ldiruvchi jarayonlardir.

3. Madaniyat va urf-odatlar

Har bir inson ma'lum bir **madaniyat** va **urf-odatlar** bilan tarbiya topadi. Bu urf-odatlar jamiyatning an'anaviy qadriyatlari orqali shaxsning axloqiy, madaniy va ma'naviy rivojlanishiga ta'sir qiladi. Milliy madaniyatning boyligi shaxsni nafaqat ma'naviy rivojlantiradi, balki ularning hayotiy qarashlari va dunyoqarashini shakllantiradi.

Taqoslash: Madaniy omillar va ta'lim tarbiya jarayonidan farqli ravishda, ko'proq jamiyatga va tarixiy o'ziga xosliklarga bog'liqdir. Madaniyatning uzoq muddatli ta'siri mavjud bo'lib, u jamiyatning taraqqiyot jarayonlari bilan ham bog'liq.

XULOSA

Shaxs rivojlanishida biologik, ijtimoiy, psixologik va madaniy omillar muhim o'rin tutadi. Bu omillar o'zaro bir-birini to'ldirib, shaxsning umumiy rivojlanishiga ta'sir ko'rsatadi. Biologik omillar o'zgarmas va qat'iy bo'lsa, ijtimoiy va madaniy omillar o'zgaruvchan va boshqarilishi mumkin. Shaxsning rivojlanishida omillarning har biri o'ziga xos rol o'ynaydi, ammo ularning uyg'un ishlashi shaxsni to'liq shakllantiradi.

Shaxs rivojlanishiga ta'sir qiluvchi omillar biologik va irsiy omillardan boshlab, ijtimoiy va madaniy, psixologik va motivatsion omillargacha keng qamrovli bo'lib, ularning o'zaro ta'siri orqali to'liq rivojlanish amalga oshadi. Shaxsning rivojlanish jarayoni ko'p bosqichli bo'lib, unda har bir omilning o'rni va ahamiyati katta.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Nazarov, R. (2018). *Shaxs rivojlanishiga ijtimoiy omillarning ta'siri*. Toshkent: Sharq nashriyoti.
2. Karimova, D. (2016). *Psixologik rivojlanish: nazariyalar va amaliyot*. Toshkent: O'zbekiston Milliy Universiteti.
3. Tursunov, A. (2020). *Madaniyat va shaxs rivojlanishi*. Samarqand: Zarafshon nashriyoti.
4. Qodirova, N. (2019). *Bolalar tarbiyasida biologik omillarning roli*. Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti.